

Hugh P. Gallacher

De emancipatie der natuurbescherming en de gevolgen daarvan

Evolutie van een concept

De tweekamp.

Er zijn in Nederland twee antagonerende krachten die invloed uitoefenen op de natuur: de gedachte van de natuurbescherming als behoudende en daartegenover de industrie, stadsuitbreiding, wegeaanleg etc. als vernietigende kracht.

Natuurlijk is deze tweedeling in zijn eenvoud niet juist, er zijn immers ook nog vele krachten werkzaam die de natuur slechts willen veranderen; maar indien deze verandering meer is dan een aanpassing aan een veranderde situatie, leidt zij tot structurele afbraak van de natuur, zodat de tegenstelling behoud-vernietiging toch wel bruikbaar is.

Ik wil in dit opstel nagaan, wat de inhoud is van dit streven naar behoud van de natuur. De andere zijde, de economische en technologische strevingen en belangen, zijn ons genoegzaam bekend: zij zijn het die verantwoordelijk zijn voor de lucht- en waterverontreiniging, voor de verdwijning van het onaantastbaar geachte De Beer, voor de massale vogelsterfte in Drente, voor de verminking van de St. Pietersberg en voor de bedreiging van de Waddenzee. Voor de felle strijd die wij momenteel te voeren hebben om het behoud van onze laatste roofvogels, onze blauwgraslanden, natuurlijke beken en onze wadden, is het van primair belang ons te realiseren, wat de inhoud is van ons streven; welk beeld hebben wij momenteel voor ogen van de natuurbescherming en waartoe zal dit in de toekomst kunnen leiden?

De geschiedenis van de natuurbescherming kan ons hieromtrent veel leren.

Het begin.

De liefde en interesse voor de natuur als belangrijke beweging binnen ons volk, is opgekomen rond de eeuwwisseling, de tijd van de onvergetelijke Heimans en Thijsse. In deze jaren vond een opbloei plaats van idealistisch getinte bewegingen zoals dierenbescherming, vegetarisme, padvinderij, 'rein-leven', A.J.C. e.d.; in deze sfeer paste ook de natuurliefde die opgewekt werd door de esthetiek van het woeste en tegelijk het

*Bedreiging van het
landschap
door de stad.*

Foto P. Nijhoff

idyllische van de ongerepte natuur. Thijssse (1896) schrijft hierover: 'Buiten is natuurlijk nog veel meer, honderden soorten van bloemdragende planten, duizenden soorten van insecten bewonen ons land, een rijkdom van vogels en vissen, mossen, zwammen en wat niet al! Er is onder dat alles zoveel schoons, zoveel belangrijks ... ja, waarlijk als de levende natuur meer bekend was, zou zij om het genot dat zij verschaft, om de lering die zij aanbiedt, meer gezocht worden.'

Maar juist door te wijzen op de verheven genietingen die de mens kan hebben van het natuurleven, maakt men een onderscheid tussen het etherische van deze natuur en de van haar vervreemde mens; men wil de mens uit zijn cultuur halen, maar plaatst hem daardoor impliciet buiten de natuur. De Tachtiger Frederik van Eeden (1887) laat b.v. de elf Windekind tot Johannes zeggen: 'Soms razen en tieren zij en vernielen al wat mooi en heerlijk is. Zij hakken bomen om en zetten er plompe, vierkante huizen voor in de plaats. Zij vertrappen de bloemen moedwillig en doden voor vermaak elk dier, dat onder hun bereik komt. In hun steden, waar zij opeenkruipen, is alles vuil en zwart en de lucht bedompt en vergiftigd door stank en rook. Zij zijn geheel vervreemd van de natuur en hun medeschepsels. Daarom maken zij zulk een dwaas en droevig figuur, als zij erin terugkeren.'

Dit laatste zinnetje is de verwoording van de kloof. Derhalve zou ik de belangstelling voor de natuur (en het daarmee nog onlosmakelijk verbonden streven haar te beschermen) in deze tijd 'on-sociaal' willen noemen, omdat de natuurliefhebber koos vóór het idealistische en het esthetische van de natuur, i.t.t. 'de lange donkere weg naar de grote stad waar de mensheid was en haar weedom', die Van Eeden Johannes laat bewandelen. Men begrijpe mij goed, met 'on-sociaal' bedoel ik niets ongunstigs; tenslotte was het Thijssse zelf (1905) die het grote recreatieve belang (*avant la lettre*) van het Naardermeer inzag door te wijzen op de geografische nabijheid van bevolkingscentra als Amsterdam, Rotterdam en De Zaan. Maar de aanduiding 'on-sociaal' is voor mij slechts een objectieve typering van de geest der natuurbescherming in de eerste decaden van onze eeuw. Voor de ontwikkeling van de natuurbeschermingsgedachte was deze fase van losmaking van de natuur om haar zodoende in het volle daglicht te stellen, onvermijdelijk en goed. Van de andere kant moeten wij beseffen, dat zij er de oorzaak van is, dat ook tegenwoordig nog de natuurliefhebbers in Nederland wel eens gezien worden als buiten de realiteit levende hobbyisten. Dat de natuurbehoudsgedachte zich echter aangepast heeft aan de gewijzigde omstandigheden, hoop ik hierna te kunnen aantonen.

Natuurbescherming nu.

Dat het concept van de natuurbescherming in het begin van deze eeuw on-sociaal was, moet genuanceerd opgevat worden. Wij zagen reeds, dat Thijssse zelf al dacht aan wat wij 'recreatie' plegen te noemen, terwijl ook het jaarverslag van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels over 1927 eindigt met de leuze, dat 'vogels beschermen' betekent 'oogst beveiligen', 'schoonheid behouden' en 'wetenschap dienen'! Inderdaad, de natuurbescherming heeft zich altijd - ook in de beginjaren - bediend van een veelheid van argumenten; doch terwijl tot de veertiger jaren in Nederland de nadruk heeft gelegen op het esthetische en het leerzame van de natuur, maakt sedert de Tweede Wereldoorlog de *natuurbescherming* zich los van de *natuurliefde*, door een aspect te belichten dat maatschappelijk zeer relevant is: het leefmilieu van de mens.

Dit milieu is in de publieke belangstelling gekomen t.g.v. drie nauw met elkaar samenhangende factoren: intensieve industrialisatie, sterke bevolkingstoename en groeiende vrijetijd. De industrialisatie en alles wat daarmee samenhangt is de oorzaak van o.a. het verloren gaan van natuurgebieden en de vervuiling van lucht en water (om slechts de

Foto P. Nijhoff

negatieve gevolgen te noemen), de toenemende vrijetijd is de oorzaak van het vraagstuk der recreatie (wat te doen met de vrijetijd en vooral waar?), terwijl de bevolkingstoename de beide verschijnselen versterkt en verhevigt. Er zijn dus twee problemen: (A) de verontreiniging van de menselijke omgeving (steden, dorpen, industrieterreinen etc.), alsook van de natuurlijke omgeving (bossen, meren, wadden), en (B) de verkleining van natuurlijke gebieden voor de openluchtrecreatie.

ad A. De oplossing van het eerste probleem is gelegen in een te vormen milieuwetenschap, 'une science nouvelle, celle des ressources naturelles et de la protection de la nature non dans un simple but de curiosité, mais pour l'avenir même de la société humaine' (Doucy, 1963). Deze nieuwe wetenschap (die wellicht zal voortkomen uit de biologie) zal de geldigheid van veel argumenten van de natuurbescherming bevestigen, zoals b.v. de waarde van het natuurlijk evenwicht, het tegengaan van erosie door bebossing, de voordelen van biologische insectenbestrijding, een hogere eiwitproductie van oorspronkelijk wild in Afrika, etc. De nadruk die de natuurbescherming legt op dit aspect van het leefmilieu uit zich b.v. in de naam van de overkoepelende organisatie: Union Internationale pour la Conservation de la Nature et des Naturelles. Het gevolg van deze evolutie is een toenemende *verwetenschappelijking* der natuurbescherming.

ad B. De oplossing van het recreatieprobleem is gelegen in de ruimtelijke ordening. Het belang van het behoud van bos, heide en duin voor het doorbrengen van de vrijetijd, dat de natuurbeschermers al jaren en jaren verdedigd hebben, wordt ook hier bevestigd. Zeer tekenend voor de band tussen natuurbescherming en planologie is b.v. de opmerking in een advertentie voor een adjunct-secretaris bij de Contact-Commissie voor Natuur- en Landschapsbescherming: 'gegadigden dienen (...) belangstelling te hebben voor natuurbehoud en ruimtelijke ordening (Natuur en Landschap 1966). Het gevolg van deze evolutie is een toenemende *vermaatschappelijking* der natuurbescherming.

De toekomst: het einde of een nieuw begin?

Vroeger stond de esthetische waarde voor de individuele natuurliefhebber centraal in het denken over natuurbehoud, terwijl tegenwoordig het belang van natuurbescherming wordt onderstreept voor de oplossing van de problemen der milieuvervuiling en recreatie. Hiermee is de natuurbescherming plotsklaps wetenschappelijk en maatschappelijk relevant geworden, met de nadruk op het laatste, aangezien de hierboven genoemde milieu-weten-

schap nog in statu nascendi verkeert. Deze emancipatie tot een aanvaard aspect van de samenleving wordt o.a. gekarakteriseerd door de Natuurbeschermingswet, die op 1 januari van dit jaar in werking is getreden.

Deze ontwikkeling heeft tot gevolg, dat het behoud van de natuur nu voor het eerst in de geschiedenis een sociale importantie belichaamt, die zich kan meten met de economie. Bij een botsen van natuurbeschermingsbelangen en economische belangen, is het niet meer voldoende te wijzen op een noodzakelijke en nietsontziende groei van de welvaart, doch wordt tevens gelet op het toekomstig welzijn, een nog vaag begrip, dat echter steeds meer in de belangstelling komt. Zo heeft de regering op 21 juli 1964 de Maasvlakte aan de industrie toegewezen, maar dit gebied middels een demarcatielijn begrensd om aldus de natuurlijke slikken voor de kust van Voorne voor altijd te behouden; dit betekende weliswaar het einde van het onvervangbare de Beer, doch het belangrijkste is, dat natuurbehoud steeds meer in de planologische denkwijze wordt opgenomen. Mijn conclusie uit het voorafgaande is dan ook, dat men bepaald gematigd optimistisch mag zijn t.a.v. de behartiging van de natuurbeschermingsbelangen, zoals deze zich nu in Nederland uiten.

De onnatuurlijke natuur.

Vragen wij ons tenslotte af waar e.e.a. in de toekomst toe zal leiden. Met alle voorzichtigheid die men bij een dergelijke sprong in het duister in acht moet nemen, kan men het volgende beeld schetsen.

De individuele natuurliefhebber, die uitgaat van het esthetische aspect van de levende natuur, en de natuurbeschermingsorganisatie, die de nadruk legt op de wetenschappelijke en sociale aspecten van de natuur, zullen door dit verschillende gezichtsveld meer en meer van elkaar vervreemden. Dit zal voor de verenigingen, die zich bezig houden met de natuurbescherming, verstrekende sociologische gevolgen hebben op het gebied van het contact met de leden. Reeds nu blijkt b.v. dat de doorsnee natuurliefhebber nauwelijks op de hoogte is van het werk van de Contact-Commissie.

Maar ook de natuur zelf, waar het ons uiteindelijk om te doen is, zal niet onberoerd blijven. Zij wordt niet meer om haar zelfs wille beschermd, doch om de mens een leefmilieu te verschaffen waarin hij zich harmonisch kan ontplooien. De consequentie hiervan zal zijn, dat elk onderdeel van de natuur dat niet aan deze opzet voldoet, geëlimineerd zal worden, en dat elk onderdeel dat deze opzet bevordert, zal worden gestimuleerd. Dit 'veranderend' ingrijpen in de natuur vind reeds nu in aanzet plaats: terwijl grote roofdieren als wolf en beer terwille van de veiligheid van de mens verdreven zijn, roeit men momenteel de vos uit (vanwege de rabies-besmetting) en de bisamrat (die de dijken ondergraaft); van de andere kant importeert men haviken en raven uit Duitsland, probeert men d.m.v. een 'ooievaarfarm' deze vogel voor ons land te behouden en voedert men in strenge winters het (water)wild bij om grote sterfte te voorkomen, zodat men gedwongen is, in een ander jaargetij het surplus af te schieten (reeën, wilde zwijnen, fazanten, eenden). Het Biologisch Station 'Weevers' Duin' bij Oostvoorne neemt momenteel proeven met stikstofbemesting en kitmiddelen ter versteviging van de duinen (Algemeen Dagblad 1968).

Dit alles wijst erop, hoezeer nu reeds het conserveren, d.w.z. het eenvoudig met rust laten van de natuur, heeft plaatsgemaakt voor het conserveren, het behouden van min of meer natuurlijke gebieden, dat voortdurend actief ingrijpen vereist van de mens en geheel en al van hem afhankelijk wordt. De natuur is door de menselijke invloed zodanig verstoord, dat een regulerend en beherend ingrijpen van deze zelfde mens noodzakelijk is voor haar voortbestaan, m.a.w. de natuur zal volledig door de cultuur beheerd

en beheersd worden, en aldus zal zij, ingebed zijnde in die cultuur, niet meer natuurlijk zijn, maar on-natuurlijk.

Hebben wij nu nog de illusie, dat de Waddenzee een echt natuurlijk gebied is - het zal overigens niet meevallen nog een dergelijk gebied te noemen in Nederland; zozeer heeft de onnatuurlijkheid reeds om zich heen gegrepen! - in de toekomst zal bij een te verwachten intensivering van het wadlopen en wadzeilen, een toename van de hoeveelheid chemische afvalstoffen in het water, een vergroting van de militaire activiteiten, een mogelijke dam naar Ameland of - *horribile dictu* - een totale indijking, de menselijke hand evenzeer merkbaar worden als in het nu reeds onnatuurlijke De Hooge Veluwe.

Dit alles is het onvermijdelijke gevolg van het sociaal relevant worden van de natuurbeschermingsgedachte: een sociale, d.w.z. onnatuurlijke natuur als onderdeel van het cultureel leefmilieu van de mens.

Dit toekomstbeeld hoeft ons niet te bedroeven, temeer daar het met de huidige benadrukking van de wetenschappelijke en planologische functies van de natuur, onvermijdelijk en onontkoombaar is. Het is de enige weg die wij kunnen bewandelen, aangezien er geen enkel ander aspect is dat het kan opnemen tegen economie en technologie. Er zit derhalve perspectief in het streven naar natuurbescherming, al dienen wij ons terdege te realiseren, dat dit de natuur onherkenbaar zal veranderen.

Verwijzingen

Algemeen Dagblad, 26 april 1968, Duinen sterker door bemesting.

Doucy, 1963, inleiding gehouden tijdens Sociale Week van Vrije Universiteit te Brussel, geciteerd door M. van der Goes van Naters, 1967. De factor 'natuurlijk milieu' *Natuur en Landschap* 21, 3/4.

Eeden, Frederik van, 1887, *De Kleine Johannes*.

Natuur en Landschap 1966, 20, 1.

Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels, 1928, *Verslagen en mededelingen 1924-1928*.

Thijssen, Jac. P., 1896, *De Levende Natuur* 1, maart.

Thijssen, Jac. P., 1905, *De Levende Natuur* 10, januari.

Gemaakte

'natuur'

Het Kralinger Hout

Foto W. J. Steijn

